

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЛІСІВ ПІСЛЯ ПРИРОДНИХ І АНТРОПОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ

Анотація. Обґрунтовано, що ефективність лісовідновних заходів значною мірою залежить від рівня участі місцевих громад, довіри до інституцій та якості комунікації між зацікавленими сторонами. Висвітлено роль соціальної справедливості, конфліктів інтересів і культурних чинників у процесах відновлення лісових екосистем. Особливу увагу приділено Карпатському регіону. Показано необхідність інтеграції соціальних, економічних і екологічних підходів для забезпечення сталого управління лісами.

Ключові слова: соціальне лісівництво, відновлення лісів, лісові екосистеми, участь місцевих громад, стале управління лісами.

Соціальні аспекти відновлення лісів після природних і антропогенних порушень є критично важливим компонентом сучасного лісоуправління, оскільки саме вони визначають рівень прийнятності, ефективності та довгострокової стійкості відновлювальних заходів. Лісові екосистеми зазнають впливу як природних факторів (вітровали, сніголами, пожежі, посухи, спалахи масового розмноження шкідників), так і антропогенних (суцільні та незаконні рубки, інфраструктурне освоєння, рекреаційне навантаження), причому останні часто мають чітко виражене соціальне підґрунтя. Відновлення лісів у таких умовах виходить за межі суто лісівничих практик і перетворюється на складний соціо-екологічний процес, у якому зацікавлені сторони взаємодіють із нерідко суперечливими інтересами [1, 5]. Особливо виразно це проявляється в регіонах із високою залежністю населення від лісових ресурсів, зокрема в гірських, де ліс виконує не лише екологічні, а й важливі соціально-економічні та культурні функції.

У сучасній науковій парадигмі відновлення лісів розглядається як інтегрований процес, що поєднує біофізичні, економічні та соціальні компоненти. Ігнорування хоча б одного з них призводить до зниження ефективності всієї системи. Соціальний вимір включає не лише участь населення, але й сприйняття лісогосподарських практик, рівень довіри до інституцій, культурні особливості та економічні інтереси [3]. Саме ці чинники визначають, чи будуть відновлювальні заходи підтримані або ж зустрінуть опір. Практика показує, що навіть екологічно доцільні рішення можуть бути відхилені громадськістю у разі недостатнього врахування соціального контексту.

Ключовим чинником успішного відновлення є участь місцевих громад, які виступають не лише користувачами ресурсів, а й безпосередніми носіями знань про локальні екосистеми. Їх залучення до прийняття рішень, моніторингу та реалізації відновлювальних заходів дозволяє підвищити легітимність управлінських рішень і зменшити ризики соціального спротиву [2]. Дослідження показують, що високий рівень участі громад прямо пов'язаний із кращими соціальними результатами та підвищенням добробуту населення [1]. Інтеграція таких знань у науково обґрунтовані стратегії дозволяє досягати більш збалансованих результатів. Водночас, залучення громад має бути не декларативним, а формалізованим через механізми консультацій, громадських слухань, дорадчих органів та участі у плануванні.

Ігнорування інтересів місцевого населення, навпаки, призводить до конфліктів, зниження довіри до інституцій і саботування навіть науково обґрунтованих заходів. У цьому контексті принцип соціальної справедливості набуває особливого значення: розподіл вигод і

витрат від відновлення лісів має бути прозорим і збалансованим [5]. Наприклад, якщо обмеження доступу до ресурсів (дров, пасовищ, ягід) не компенсується альтернативними можливостями, це створює передумови для нелегального використання лісу [6]. Таким чином, ефективне відновлення неможливе без урахування економічних потреб місцевого населення та створення механізмів компенсації або альтернативного забезпечення ресурсами.

Практика свідчить, що конфлікти найчастіше виникають навколо вибору методів лісовідновлення (наприклад, природне поновлення на противагу штучному), масштабів і доцільності санітарних рубок після порушень, а також обмеження доступу до ресурсів. Особливо гострими є дискусії щодо санітарних рубок після масових всихань або вітровалів, коли частина суспільства сприймає такі заходи як необхідні для запобігання поширенню шкідників, тоді як інша частина вважає їх надмірним втручанням у природні процеси. У таких ситуаціях важливу роль відіграє наукове обґрунтування рішень, проте, не менш важливим є їх доступне пояснення громадськості.

Ефективна комунікація виступає ключовим інструментом зниження конфліктності. Вона має бути двосторонньою, передбачати не лише інформування, а й отримання зворотного зв'язку. Використання сучасних комунікаційних каналів, відкритих даних, публічних звітів і інтерактивних платформ дозволяє підвищити прозорість і залученість громадськості. Важливо, щоб інформація подавалася не лише у вигляді технічних звітів, а й у доступній формі, зрозумілій для широкого кола громадян [6]. Водночас, недостатня або суто формальна комунікація сприяє поширенню недовіри та соціальної напруги, що значно ускладнює реалізацію відновлювальних стратегій.

Окремої уваги заслуговує питання довіри до лісових інституцій, яке в багатьох країнах, включно з Україною, залишається на недостатньому рівні. Довіра формується через прозорість діяльності, підзвітність, послідовність рішень і реальну участь громад у процесах управління. В умовах низької довіри навіть ефективні заходи можуть сприйматися як такі, що переслідують вузькі економічні інтереси і призводять до зниження їх ефективності [5]. Відновлення довіри громадськості є тривалим процесом, що потребує системних змін у підходах до управління, включаючи відкритість інформації, боротьбу з корупційними практиками та підвищення професійного рівня кадрів.

Соціально-економічний ефект відновлення лісів проявляється передусім у створенні робочих місць, особливо в сільських і гірських регіонах, де альтернативні джерела зайнятості обмежені. Лісовідновні роботи, догляд за культурами, моніторинг і охорона лісів створюють додаткові можливості для зайнятості. Водночас, відновлені ліси забезпечують широкий спектр екосистемних послуг, включаючи регулювання водного режиму, зменшення ризику паводків, захист ґрунтів від ерозії, збереження біорізноманіття та рекреаційні можливості [6]. У гірських регіонах ці функції мають особливе значення, оскільки безпосередньо впливають на безпеку та добробут населення.

Важливо підкреслити, що екосистемні послуги мають як економічну, так і соціальну цінність, і їх недооцінка часто призводить до недалекоглядних рішень, орієнтованих на отримання швидкого прибутку. У цьому контексті актуальним є впровадження механізмів економічної оцінки цих послуг, включаючи платежі за них, що дозволяє стимулювати збереження та відновлення лісів. Водночас такі механізми мають враховувати соціальну справедливість і не створювати додаткового навантаження на вразливі групи населення.

Освітній і культурний аспект відновлення лісів відіграє не менш важливу роль. Формування екологічної свідомості населення є довгостроковим процесом, що починається з освіти і продовжується через громадські ініціативи, інформаційні кампанії та практичну участь у відновленні. Ліси є важливим елементом культурної ідентичності, особливо в регіонах із тривалими традиціями лісокористування. Інтеграція традиційних знань місцевих громад у сучасні практики відновлення дозволяє підвищити ефективність заходів і забезпечити їх соціальну прийнятність [4]. Втрата лісів або зміна їх структури може

сприйматися не лише як екологічна, а й як культурна втрата. Тому врахування культурних аспектів є необхідною умовою соціально прийнятного відновлення.

Сучасні підходи до відновлення лісів дедалі більше орієнтуються на інтеграцію екологічних і соціальних компонентів. Екосистемний підхід передбачає відновлення природних процесів із мінімальним втручанням, там, де це можливо, та адаптацію заходів до конкретних умов. Адаптивне управління дозволяє враховувати невизначеність і змінність умов, зокрема у зв'язку зі змінами клімату. Колективне управління забезпечує залучення зацікавлених сторін і підвищує легітимність рішень. Важливим напрямом є розвиток громадянської науки, коли місцеві жителі беруть участь у зборі даних про стан лісів, що підвищує рівень обізнаності та відповідальності.

Цифровізація управління відкриває нові можливості для прозорості та ефективності. Геоінформаційні системи, відкриті реєстри рубок, онлайн-платформи для участі громад дозволяють зробити процес управління більш відкритим і контрольованим. Водночас, впровадження таких інструментів потребує відповідного рівня технічної підготовки та доступу до інформаційних технологій.

Попри значний потенціал, соціально орієнтоване відновлення лісів стикається з низкою викликів, серед яких інституційна слабкість, обмежені фінансові ресурси, недостатній рівень участі громад і конфлікти інтересів. Подолання цих викликів потребує системного підходу, що включає реформування інституцій, розвиток механізмів участі, підвищення рівня освіти та інтеграцію міжнародного досвіду. Особливу увагу слід приділяти розвитку локального самоврядування та посиленню ролі територіальних громад у прийнятті рішень.

Таким чином, соціальні аспекти відновлення лісів є не допоміжним, а визначальним елементом сучасного лісоуправління. Ігнорування соціального виміру призводить до зниження ефективності навіть технічно досконалих заходів, тоді як його інтеграція створює передумови для формування стійких, продуктивних і соціально прийнятних лісових екосистем. Успішне відновлення можливе лише за умови поєднання науково обґрунтованих підходів із реальними потребами та очікуваннями суспільства, що відповідає сучасній парадигмі соціального лісівництва, орієнтованій на баланс між екологічною доцільністю, економічною ефективністю та соціальною справедливістю.

1. Ceccon E., Méndez-Toribio M., Martínez-Garza C. Social participation in forest restoration projects: insights from a national assessment in Mexico. *Human Ecology*. 2020. Vol. 48, №5. pp. 609-617. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10745-020-00178-w>.

2. Derak M., Taiqui L., Fiedler S., Cortina-Segarra J. Social learning to promote forest restoration in a semi-arid landscape. *Environmental Development*. 2024. Vol. 49. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2024.100972>.

3. Löhr K. et al. Toward a social-ecological forest landscape restoration framework. *Discover Sustainability*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00342-y>.

4. Rakova B., Winter A. Leveraging traditional ecological knowledge in ecosystem restoration projects utilizing machine learning. 2020. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2006.12387>.

5. Shelton M. R., Kanowski P. J., Kleinschmit D., Ison R. L. Critical social perspectives in forest and landscape restoration: a systematic review. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1466758>.

6. Siebelink S.H. Ecological and social-economic effects and associated factors in forest landscape restoration efforts: master thesis. 2025. 120 p. URL: <https://edepot.wur.nl/689202> (дата звернення: 25.04.2026).